

Svenska kyrkans prästutbildning i ett historiskt perspektiv

Prästutbildningens innehåll, längd och form engagerar många. För några år sedan diskuterades det akademiska kursinnehållet. Nu lyfts förslag på snabbspår till prästvigning utan språkstudier och med lägre akademiska krav.

I dag ska en blivande präst i Svenska kyrkan ha en akademisk utbildning bestående av en kandidatexamen 180 hp och en magisterexamen 60 hp med delvis föreskrivet innehåll plus kursen *Svenska kyrkans tro och liv* (15 hp) för att vara behöriga till det pastoralteologiska slutåret. Vidare krävs att den studerande är antagen prästkandidat i ett stift och att kandidaten fullgjort den pastoralteologiska grundkursen som ges av Svenska kyrkans utbildningsinstitut. Det summerar ihop till fyra och ett halvt års studier och på det följer det pastoralteologiska slutåret.

Innehållet i den akademiska delen av prästens utbildning är (enligt 2023 års studieordning)

- en grundläggande terminslång kurs i religionsvetenskap (30hp),
- Bibelvetenskap, 60 hp där minst 30 hp i åtminstone det ena av Gamla eller Nya testamentets exegetik ska läsas med språklig inriktning (hebreiska eller grekiska) och det andra testamentet ska läsas om minst 15 hp.
- Tros- och livsåskådningsvetenskap/Systematisk teologi, 30hp där minst 7,5 hp ska utgöras av studier i luthersk teologi.
- Kyrkohistoria, 15 hp
- Praktisk teologi, 15 hp
- Kursen Svenska kyrkans tro och liv 15 hp

I 2023 års studieordning kan en prästkandidat få dispens från språkstudier om kandidaten har ett dyslexiintyg eller en diagnos som kan jämföras med dyslexi. Kandidaten ska fullgöra bibelvetenskapliga kurser i samma omfattning som övriga studenter

men studerar inte grundspråket hebreiska eller grekiska. I förhållande till äldre studieordningar finns någon ytterligare dispensmöjlighet.

Varför så mycket exegetik och så hög utbildning?

Det är ingen slump att präster i evangelisk luthersk tradition är välutbildade och att de förväntas ha goda exegetiska kunskaper. Luthers och Melanchthons reformation växte fram i en akademiskt humanistisk miljö där tillgången till bibelns ord på grundspråken var fundamentet och ordet det verkliga nådemedlet. Melanchthon intresserade sig särskilt för prästutbildning och angav i *Examen ordinandorum* 1552 kunskapskraven för att bli präst.

Reformationstiden ledde till förändrad och akademiserad prästutbildning i Sverige med de bibliska språken som en viktig del. Under medeltiden hade domkyrkorna varit

turgisk och annan utbildning, försvann från domkyrkorna. I början av 1600-talet kom gymnasier till och de kan snarast beskrivas som regionala teologiska högskolor eller prästseminarier. Vid dessa gavs språklig och exegetisk undervisning i latin, grekiska och hebreiska samt i övriga teologiska ämnen.

Från gymnasier till universitet

1686 års kyrkolag slår fast ämnesinnehållet i prästutbildningen och föreskriver studier i latin, grekiska och hebreiska, filosofiska ämnen, teologi (dogmatikens bibliska grund), teologiska konfliktpunkter, den bibliska historien och kyrkohistorien samt förklaring av biblisk teologi (homiletik och kateketik etc.) (19 kap 2 § KL 1686).

Vid samma tid började det bli vanligt att blivande präster sökte sig till universitetet för att studera där någon termin. Det förelåg dock inget

”Det är ingen slump att präster i evangelisk luthersk tradition är välutbildade och att de förväntas ha goda exegetiska kunskaper.”

platsen för stiftens prästutbildning. Under 1500-talet flyttade den över till katedralskolorna när korpräster, alltså de präster som tjänstgjorde i domkyrkorna och celebrerade mässor vid de olika altarna och hade ansvar för att ge blivande präster li-

formellt krav på universitetsstudier förutom för studenter från Halland och Gotland som saknade gymnasier. De särskilda kraven hade med försvenskningsspolitiken att göra men kom sig även av att universitetens ställning i prästutbildningen

var mycket starkare i Danmark. När landskapen övergick till Sverige ville den svenska staten inte ha blivande präster som studerade i Köpenhamn.

Under 1700-talet blev det normalt att de som siktade på högre kyrklig tjänst kompletterade sina studier vid stiftets gymnasium med någon eller några terminer i Uppsala eller Lund. Först i början på 1800-talet blev minst

tetens sju ämnen och minst betyget försvarlig (alltså en nivå under godkänt) i Gamla testamentets exegetik och teologisk etik. 1935 krävdes godkänt betyg i samtliga ämnen. Tjugo år senare, 1955, avskaffades kravet på teofil-examen och den teologiska fakulteten tog över ansvaret för undervisningen i de bibliska språken.

Därefter följde ett antal nyordning-

års utbildningsordning höjde inte antalet studiepoäng men väl den akademiska nivån när kravet höjdes till en magisterexamen samt kurs om 15 hp. Det är samma omfattning som i 2023 års ordning där förändringen består i att det i utbildningen ska ingå kurser om 15 hp i kyrkohistoria och 15 hp i praktisk teologi.

Olika vägar till att bli präst eller nästan präst

Det har under det senaste århundradet förekommit olika försök till kortare utbildningar och åtgärder mot prästbrist. Ett av dem var Diakonistyrelsens utbildning av pastorsdiakoner under 1920-talet. Pastorsdiakonerna var manliga medhjälpare i församlings- och ungdomsarbetet särskilt i Norrlands inland. Knappt 40 pastorsdiakoner utbildades innan utbildningen upphörde. I den samtida diskussionen lyftes det att det fanns kvinnor som uppfyllde utbildningskraven för prästvigningen men de tilläts varken bli präster eller pastorsdiakoner. Det går att se försöket med pastorsdiakoner som ett försök att med uteslutande män lösa kyrkans behov av församlingsarbetare.

En annan typ av förkortade utbildning gällde blivande missionärer som inte hade avlagt en full teol. kand-examen. De kunde prästvigas för tjänst på "missionsfältet". I Sverige kunde de inte ha prästtjänst trots att de var vigda. Vigning med geografiskt begränsad giltighet upphörde inte minst på grund av den vigningsteologiska anomali som låg i den.

Möjligheten för en något förkortad akademisk teologisk utbildning och därefter dispensvigning fanns även för frikyrkopastorer med teologisk utbildning från välrenommerade frikyrkliga seminarier som Överås (Metodistkyrkan) och Lidingö (SMF).

Sedan ett antal år prästvigs också de som tidigare kallades predikanter i EFS. Dessa så kallade EFS-präster hade initialt efter en kortare utbildning vigts för tjänst i EFS inom Svenska kyrkan. Kraven på deras utbildning har höjts och är nu i det närmaste lika höga som för andra. EFS-prästerna är

”Det går att se försöket med pastorsdiakoner som ett försök att med uteslutande män lösa kyrkans behov av församlingsarbetare.”

en termins universitetsstudier ett generell krav för prästvigning. Latin och de bibliska språken samt grunder i de andra teologiska ämnena skulle studenten dock ha inhämtat på gymnasiet.

År 1831 överfördes prästutbildningen till universiteten. De var inte vana vid prästutbildning. Tidigare hade endast de som ville avlägga en högre teologisk examen bedrivit studier vid teologisk fakultet. För att få påbörja studier på teologisk fakultet krävdes prövning i vissa filosofiska ämnen. 1877 infördes ett krav på en förberedande examen, *teofil*, för inskrivning vid teologisk fakultet. Den omfattade från början latin, klassisk grekiska, hebreiska, teoretisk filosofi och historia och från 1903 endast grekiska, hebreiska och filosofi. Examensstadgan 1928 ställde krav på muntlig prövning i grekiska och hebreiska och antingen latin eller filosofi. Kravet på teofil-examen fanns kvar till 1955. Hebreiskans ställning vid gymnasierna försvagades och vid slutet av 1800-talet var det inte längre ett obligatoriskt ämne.

Från 1903 blev den nya teologie kandidatexamen målet för blivande präster. Examen skulle innehålla minst godkänt betyg i fem av fakul-

ar på kort tid. 1969 års studieordning innebar en radikal förändring från ett fritt studium till fasta studiegångar. Språkundervisningen kortades till en språktermin och studierna inleddes med en översiktskurs. Under 1970-talet kom två nya studieordningar 1973 och 1977. De framstår som akademiska lågvattenmärken med ett minimikrav på sju terminer akademiska teologiska heltidsstudier för att antas till den praktiskteologiska övningskursen (prakten) som då var en termin.

1980 förändrades och förlängdes den praktiskteologiska utbildningen när en-terminsprakten vid fakulteten blev ett slutår anordnat av Svenska kyrkans pastoralinstitut.

Därefter kom en rad höjningar av kraven på de akademiska förkunskaperna. Från 1984 krävdes motsvarande minst åtta terminer studier för behörighet till slutår. Den omfattningen låg kvar i 1993 års utbildningsordning. I 2007 års ordning blev det på sätt och vis en rejäl höjning av kravet på akademisk utbildning till tio terminer, 300 hp, eftersom Svenska kyrkan lät poänggivande pastoralteologiska kurser ersätta en termin av slutåret. Dock var examenskravet fortfarande en kandidatexamen. 2013

dock inte fullt jämställda med andra präster utan modellen påminner om vigning för tjänst inom missionsverksamhet.

Försök till snabbspår

Det i vår samtid kanske mest intressanta försöket till snabbspår för blivande präster började med ett önskemål från Svenska kyrkans diakonistyrelse som ville se en engångskorttidsutbildning av präster under perioden 1955 till 1957 för att möta en hotande prästbrist. Även här anas ett tidsligt samband med frågan om att öppna prästämbetet för kvinnor. Kanske skulle det gå att få in fler män via detta snabbspår. Minimåldern för antagning sattes till 30 år och utbildningen skulle omfatta översiktskursen (tre terminer) samt den en termin långa praktiken. Förslaget lades fram vid riksdagen 1955 men avvisades. Vid 1957 års kyrkomöte behandlades en motion om utredning av en väg till prästämbetet utan akademisk teologisk utbildning. Motionen avstyrktes i det beredande utskottsarbetet med motiveringen att akademisk teologisk kunskap var värdefull och att förslaget skulle leta till ett a- och ett b-lag bland prästerna. Kyrkomötet avslösl motionen. Men frågan dog inte heller där. En dispensväg utformades genom vilken personer över 35 års ålder och med en annan yrkesutbildning undantagsvis kunde viga efter en tre terminer kort teologisk utbildning samt den praktiskeologiska övningskursen om en termin.

Under kyrkomötet 1968 återkom frågan med en lite annan vinkel. Det var fortfarande fråga om en förkortad utbildning av personer med en annan yrkesutbildning men här var det tal om assistentpräster (av anglikansk modell) och att stärka kontakten mellan kyrkan och arbetslivet. I praktiken handlade det om att prästviga högkvalificerade veniater. Kandidaten skulle ha grundläggande teologisk kunskap, genomgått den praktisk-teologiska övningskursen samt ”äga andlig mognad, personliga förutsättningar, förtrogenhet med

och engagemang i kyrkans liv och arbete.” Assistentprästerna skulle tjänstgöra på deltid och täcka upp där det fattades präster. Detta förverkligades inte.

AMS-präster

I början av 1970-talet genomfördes en årslång omskolningskurs för arbetslösa akademiker av Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) efter samråd med ärkebiskopen och Svenska prästförbundet. Deltagarna hade en

ett omfattande utrymme för dispens för blivande diakoner och pedagoger. Något motsvarande finns inte för präster. Det dispensutrymme biskopsmötet givit kommittén inom den akademiska utbildningen omfattar endast språkstudierna för studenter med en dyslexi eller jämförbar diagnos. För studenter i äldre studieordningar finns någon ytterligare dispensmöjlighet.

Om Svenska kyrkan skulle välja att utvidga kommitténs möjligheter att

”Om Svenska kyrkan skulle välja att utvidga kommitténs möjligheter att ge dispens behöver utrymmet vara tydligt definierat, inte leda till ett automatiskt avdrag på någon del av utbildningen utan bygga på en individuell prövning.”

fil. kand eller fil.mag-examen vanligen med en humanistisk eller betendevetenskaplig inriktning. Kursinnehållet var en teologisk översikt men särskilt intresse ägnades exegetik och systematisk teologi. Kursdeltagarna hade därefter tillträde till den terminslånga teologiska övningskursen. I strikt mening var detta inte en dispensutbildning utan en förkortad utbildning beslutad av regeringen där de som genomgått den var fullt jämställda med de präster som hade den gängse teologiska utbildningen. Detta torde vara ett skäl till att dessa präster inte upplevt sig som ett b-lag i lika hög grad som dispensvigda präster.

Befintliga dispensmöjligheter

Som ordförande i Svenska kyrkans dispens- och överprövningskommitté kan jag konstatera att kommittén har

ge dispens behöver utrymmet vara tydligt definierat, inte leda till ett automatiskt avdrag på någon del av utbildningen utan bygga på en individuell prövning. Givetvis måste en sådan prövning även fortsättningsvis föregås av att biskopen bedömer om hen accepterar en dispens för den sökande. Eventuella åldersgränser skulle behöva tänkas igenom noga.

Välutbildade präster

Den evangelisk lutherska traditionen av teologiskt välutbildade präster med gedigna exegetiska kunskaper är värd att värna. Det behövs inte minst i en tid när den allmänna kunskapsnivån om kristen tro och kristet liv är låg och då inte så få prästkandidater har svag förankring i församlingssliv och kristen tradition. Därför tror jag inte på förkortade utbildningar eller generella dispenser för grupper av prästkandidater.

Jag skulle vilja se en situation där stiftens stödjer sina blivande präster att söka sig till utbildningsgivare som utformat genomtänkta studiegångar som uppfyller Svenska kyrkans krav, har fungerande undervisning i grundspråken och grupper som följs åt genom utbildningen. Allt detta bidrar till att studenterna förvärvar en gedigen akademisk kunskap och gör det inom utsatt tid.

Studieåren är en formativ period när det händer många olika saker med en människa; det är inte bara ett kunskapsinhämtande som kan snabbas upp eller kortas utan att det får konsekvenser även på ett mer mänskligt plan.

Stiftens rekryteringsansvariga ser säkert andra behov än dem jag nämner här men jag noterar att det sker förändringar och att stift som tidigare befarat prästbrist nu ser mer ljus på framtiden. Jag tycker mig se tecken på att bästa sättet att avhjälpa prästbristen är att kyrkan aktivt – och gärna i samverkan med lärosätena – arbetar för att fler unga människor skall se teologistudiet och en framtid som präst som något att satsa på.

Om Svenska kyrkan väljer snabbspår eller utökad dispens

Om Svenska kyrkan skulle välja att gå vidare med tankarna på förkortad utbildning för personer över en viss ålder eller med viss yrkesutbildning, vissa examina eller andra erfarenheter vill jag bara kort nämna några tankar jag slagits av när jag tittat tillbaka i historien.

Av omsorg om den enskilde präst som fått dispens gäller det att inte tala om sådana präster som dispenspräster utan de bör vara präster som andra präster med samma rätt att inneha olika typer av prästtjänster. En fråga är om det är rimligt att samtliga präster i en församling, ett pastorat, ett kontrakt eller ett stift har den kortare utbildningen.

För att inte påverka vinningsteologin bör inte heller de dispenserades rätt att tjänstgöra vara begränsat till något visst geografiskt område eller

vissa församlingar. Därmed föreligger en viss risk att präster med förkortad utbildning inte löser lokala rekryteringsproblem.

Av omsorg om församlingsborna gäller det att kyrkan kan tillse att den som vigs har gedigen teologisk kompetens. Det samma gäller också av omsorg för kollegorna. Jag tror inte att den återinförd pastoralexamen eller liknande prövning skulle vara lämplig.

”Den evangelisk lutherska traditionen av teologiskt välutbildade präster med gedigna exegetiska kunskaper är värd att värna.”

För att inte driva fram en allmänt högre ålder på dem som prästvigs bör Svenska kyrkan inte sätta en åldersgräns för förkortad utbildning som är av sådan art att det kan förfalla ekonomiskt eller socialt klokt att vänta med att vigas tills den åldern uppnåtts. Om den genomsnittliga ålder för prästvigning stiger får hela prästkåren en kortare omloppstid och det torde kunna leda till prästbrist.

Risker ur ett utbildningsgivarperspektiv

I flera inlägg har just studierna i de bibliska språken nämnts som något som skulle kunna uteslutas vid en snabbutbildning av präster. Ur utbildningsgivarperspektiv vill jag därför lyfta några farhågor relaterade till minskat antal studenter som bedriver studier i de bibliska språken. Jag vill också påminna om att den evangelisk lutherska kyrkan i Finland har ett snabbspår för akademiker där studier i minst ett av de bibliska språken är ett krav.

Redan idag är det svårt för många utbildningsgivare att ge rimliga ekonomiska förutsättningar för eller alls ge undervisning i de bibliska språken. Bibelhebreiskans ställning

är mest utsatt. Om gruppen studenter som förväntas studera bibelns grundspråk minskar, kommer också förutsättningarna för utbildning att försämrast. Det säger sig självt att det är svårt att motivera anställning av professorer och lektorer i ämnen där undervisningsbehovet är litet. Det betyder att forskningen i ämnen med minskat studentunderlag riskerar försvagas. Det kan också göra det svårare att attrahera dok-

torander om grundutbildningen är begränsad och de framtida anställningsmöjligheterna få.

Detta skulle i sin tur påverka Svenska kyrkans teologiska kompetens, Svenska kyrkans möjligheter att bedriva kvalificerade teologiska samtal, göra analyser, göra teologi. Det är också värt att reflektera över vad det på sikt skulle få för konsekvenser för samhällets bibelteologiska kompetens, förmåga att tolka kultur, konst, litteratur, traditioner etc. Vidare kan man fråga sig vad det får för konsekvenser för framtida bibelöversättningsprojekt.

Avslutningsvis vill jag säga att vi inom akademien ser ett omfattande behov av kunskap om religion och livsåskådning i samhället i stort och behovet av kvalificerad teologisk utbildning och forskning i kyrka och samhälle. Jag hoppas att vi inom akademien har fortsatt förtroende från Svenska kyrkan att svara mot de behoven.

CECILIA WEJRYD

Professor i kyrkohistoria, dekan vid teologiska fakulteten vid Uppsala universitet